

รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง*

CREATIVE MANAGEMENT MODEL OF CULTURAL HERITAGE THROUGH THE PARTICIPATION OF MEKONG RIVER BASIN COMMUNITIES

ทองคำ ดวงชั้นเพชร

Thongkam Duangkunpet

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding author E-mail: khamtongkk12@gmail.com

วันที่รับบทความ : 17 พฤษภาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 1 มิถุนายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 20 มิถุนายน 2567

Received 17 May 2024; Revised 1 June 2024; Accepted 20 June 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในรูปแบบการวิจัย R&D โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 36 รูป/คน และจัดโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชน 30 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท และตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง (1) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

Citation:

* ทองคำ ดวงชั้นเพชร. (2567). รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง. วารสารกวีานพะเยา, 1(3), 14-33.

Thongkam Duangkunpet. (2024). Creative Management Model of Cultural Heritage Through the Participation of Mekong River Basin Communities. Journal of Kwan Phayao, 1(3), 14-33.;

Website: <https://so11.tci-thaijo.org/index.php/jkp>

ประเพณีด้านร่วมให้ข้อมูล/ความรู้ (2) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมทำกิจกรรม (3) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมวางแผนพัฒนา (4) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมอนุรักษ์ (5) ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมประเพณีด้านร่วมในกิจกรรมโครงการที่จัดโดยผ่านรูปแบบ ได้แก่ (1) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงผ่านการขับเคลื่อนผลักดันโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ (2) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยภาครัฐ (3) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยวัดและชาวบ้าน

คำสำคัญ: การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม, ชุมชนลุ่มน้ำโขง

Abstract

This research aimed to study the creative management of cultural heritage with the participation of the Mekong River Basin communities. This research was a qualitative research in the form of R&D by conducting in-depth interviews with 36 key informants and organizing a project to create awareness in the community conservation for 30 individuals. Data were analyzed using content analysis techniques with context and triangulation techniques to check the completeness of the data. The results were presented in a descriptive manner.

The research results found that the creative management of cultural heritage with the participation of the Mekong River Basin communities (1) The community participated in the management of traditional cultural heritage in terms of providing information/knowledge (2) The community participated in the management of traditional cultural heritage in terms of participating in activities (3) The community participated in the management of traditional cultural heritage in terms of participating in development planning (4) The community participated in the management of traditional cultural heritage in

terms of participating in conservation (5) The community participated in the management of traditional cultural heritage in terms of participating in the organized project activities through the following formats: (1) a creative cultural heritage management format with the participation of Mekong Basin communities through the promotion and advocacy of local administrative organizations in the area; (2) a creative cultural heritage management format with the participation of Mekong Basin communities by the government sector; (3) a creative cultural heritage management format with the participation of Mekong Basin communities by temples and villagers.

Keywords: Cultural heritage management, Mekong River Basin communities

บทนำ

หนองคายเป็นจังหวัดชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับนครหลวงเวียงจันทน์ เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นเมืองสงบเรียบง่าย จนได้รับการยกย่องเป็น “เมืองพักผ่อนที่ดีที่สุด” อันดับ 7 ของโลกจากนิตยสาร Modern Maturity ของสหรัฐอเมริกา ฉบับเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ค.ศ. 2001 โดยมีตัวชี้วัด คือ สภาพอากาศ ค่าครองชีพ วัฒนธรรม ที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค การคมนาคม การบริการทางแพทย์ สภาพแวดล้อม กิจกรรมนันทนาการ ระบบการรักษาความปลอดภัย ความมั่นคงทางการเมืองและเทคโนโลยี หนองคาย หลากหลายด้วยมรดกทางวัฒนธรรม ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ อบอวลไปด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนา อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำค่า หนองคายจึงเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งเพราะเป็นดินแดนที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาช้านาน มีเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง 3 แห่ง คือ พระธาตุหล้าหนอง (พระธาตุกลางน้ำ) พระธาตุบังพวน และพระธาตุโพนจิกเวียงจัว นอกจากนี้หนองคายยังเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาเป็นเวลาช้านาน คือหลวงพ่อพระใสแห่งวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) หลวงพ่อพระเจ้าองค์ต่อแห่งวัดศรีชมพูองค์ต่อ หลวงพ่อพระเสี้ยวแห่งวัดมณีโคตร เป็นต้น ชาว

หนองคายยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี เหมือนคนไทยทั่วไปในภาคอีสานคือ ฮีตสิบสอง
 คลองสิบสี่ เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ทำให้ดินแดนแห่งนี้ผูกพันด้วยความผูกพันเย็นตลอด
 มา โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์ที่ได้มีการจัดงานเย็นทั่วหล้ามหาสงกรานต์ที่มีพิธีอัญเชิญ
 หลวงพ่อพระใสพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นมาแห่รอบเมืองหนองคายจนกลายเป็น
 ประเพณีประจำชุมชนไปแล้วด้วย

วัฒนธรรมในชุมชนลุ่มน้ำโขงโดยเฉพาะในเขตจังหวัดหนองคายมีอยู่มากมาย ซึ่งส่วน
 ใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่มีรากฐานจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา เพราะเมืองหนองคายเป็นเมือง
 ที่มีประเพณีที่หลอมรวมอยู่ในการแผ่ขยายของพระพุทธศาสนา แต่การจรรโลงไว้ซึ่งมรดกทาง
 วัฒนธรรมทั้งหลายจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรมีการเสริมสร้างการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่าง
 สร้างสรรค์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชน
 เป็นผู้ร่วมเสริมสร้างการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนสืบไป ฉะนั้น
 ชุมชนจึงควรต่อยอดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยอาศัยภาคีการมีส่วน
 ร่วมของพระสงฆ์ ส่วนราชการ ชุมชน และท้องถิ่น เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์
 วัฒนธรรมประเพณีให้สมาชิกในสังคมเป็นผู้มีความเข้าใจในการอนุรักษ์ การเฝ้าระวังมรดกทาง
 วัฒนธรรมไม่ให้เกิดการสูญหายไป

“การสงฆ์นำหลวงพ่อพระใส” ถือเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อในองค์หลวงพ่อพระ
 ใสที่เป็นสัญลักษณ์เชิงพิธีกรรมที่มีนัยความหมายบ่งบอกถึงความศรัทธาของชาวลุ่มน้ำโขงได้
 เป็นอย่างดี ประเพณีนี้เป็นผลสะท้อนของชาวลุ่มน้ำโขงที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วย นอกจากนี้
 ยังมีนัยยะเกี่ยวโยงกับเรื่องราวความเจริญรุ่งเรือง ความอุดมสมบูรณ์แห่งน้ำพ่าน้ำฝน
 (Fertility) อันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อผู้คนในอดีตเคยมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมเกษตรกรรม
 ภาพลักษณ์ขององค์หลวงพ่อพระใสที่ถูกแห่แหนไปยังที่ต่างๆ แล้วที่แห่งนั้นจะมีสายน้ำหลังไหล
 มาให้ความชุ่มฉ่ำ จึงเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกลงในชุมชนลุ่มน้ำโขงมาอย่างยาวนาน ถึงแม้
 ในช่วงเวลาดังกล่าว (เดือนเมษายน) จะเป็นฤดูแล้งก็ตาม (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
 อีสาน, 2555: 10-11)

ฉะนั้น พฤติกรรมการสงวนน้ำพระใสซึ่งจึงกลายเป็นจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในวัฒนธรรมร่วมระหว่างไทยกับลาวโดยใช้ “วัฒนธรรมสัมพันธ์” เป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ คำว่า “วัฒนธรรมสัมพันธ์” (Cultural Relativity) นั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่พฤติกรรมของคนในสังคมมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมย่อมมีอิทธิพลต่อคนในสังคม คนที่อยู่ในวัฒนธรรมต่างกันย่อมมีพฤติกรรมต่างกัน การกระทำที่ถือว่าไม่สมควรในวัฒนธรรมหนึ่งอาจจะถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาในอีกวัฒนธรรมหนึ่งก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524: 104) ด้วยเหตุนี้ ประเพณีการแห่และสงวนน้ำพระพุทธรูปของชาวไทยกับชาวลาวซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เคยมีวัฒนธรรมและสำนักประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ร่วมกัน จึงแสดงให้เห็นนัยของความสัมพันธ์ผ่านประเพณีพิธีกรรมได้เช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงถึงเวลาแล้วที่ชุมชนริมฝั่งโขงต้องหันมาสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์มากขึ้น เพื่อตอบสนองการเปิดเศรษฐกิจสังคมอาเซียนอีกทางหนึ่ง และเพิ่มกลวิธีในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนริมฝั่งโขงให้มีความสร้างสรรค์ เหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว “รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขงการที่จังหวัดหนองคาย” จะเป็นต้นแบบในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะอยู่ในภูมิศาสตร์ที่ดี มีชุมชนที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์อันยาวนาน การต่อยอดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมๆ โดยอาศัยภาคีการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ หน่วยราชการ ชุมชน และท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับ รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยแต่ละแนวคิด ทฤษฎี จะเป็นปัจจัย สนับสนุนนำไปสู่การตกผลึกข้อสรุปในการวิจัย โดยแบ่งแนวคิด ทฤษฎี ออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ หมายถึง

ปัจจุบันมนุษย์ต้องประสบกับปัญหาอยู่เสมอ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมี ข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง (ธงชัย สันติวงษ์, 2543) กล่าวคือ สังคมของ มนุษย์เป็นสังคมที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่ม หมู่เหล่า เป็นชุมชนขนาดต่าง ๆ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล เมือง และประเทศ จึงต้องมีการจัดระเบียบของสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมด้าน ต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อความอยู่รอดสงบสุขและบังเกิดความก้าวหน้าในชุมชน เหล่านั้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิด “สถาบันสังคม” และ “การบริหาร” ขึ้นมาซึ่งสถาบันสังคมที่ จัดตั้งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว วัด โรงเรียน และองค์กรอื่น ๆ จึงต้องอำนวยความสะดวกหรือ บริการเพื่อประโยชน์สุขของสมาชิก และความเจริญของสังคม โดยดำเนินการกิจตามที่สังคม มอบหมาย ด้วยการจัดตั้ง “องค์การบริหาร” ที่เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมนั้น ๆ

ดังนั้น สังคมกับองค์การบริหารจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกจากกันได้ และยังมีผู้รู้ในแขนงนี้ ได้กล่าว ไว้ว่า “หากปราศจากองค์การบริหารแล้วสังคมก็จะมีและหากปราศจากสังคมแล้ว มนุษย์ก็ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้” (วิจิตร ศรีสะอ้าน และคณะ, 2523: 4)

2. แนวคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

การจัดการมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management: CHM) คือ การดูแล อย่างเป็นระบบที่นำมาใช้ธำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมของทรัพย์สินมรดกเพื่อความรื่นรมย์ของคน ยุคปัจจุบันและคนชั้นลูกหลานในอนาคต การจัดการมรดกวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ระดับโลก โดยดูได้จากประมวลกฎหมายและกฎบัตรต่างๆ เช่น กฎบัตรเวนิส (ICOMOS ค.ศ. 1994) และอนุสัญญาเกี่ยวกับมรดกโลกภายใต้การดำเนินงานของ UNESCO ซึ่งออกกฎเกณฑ์ เป็นหลักสำคัญๆ ในอันที่จะปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรม หลายประเทศส่วนใหญ่ก็ยอมรับ

หลักการเหล่านี้ในแง่เครื่องมือปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ (ชนัญ วงษ์วิภาค, 2563)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

เกียรตินิพนธ์ วัจนะสวัสดิ์ (2550: 1) อธิบายถึง “การมีส่วนร่วม” (Participation) ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับออกซฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่า การมีส่วนร่วม ตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ว่าหมายถึง การที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจมติชน ไม่ว่าจะผ่านทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน

สรุปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการนั้นเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคม มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อน ทั้งในรูปแบบของหมู่บ้าน ตำบล เมือง หรือประเทศ ซึ่งการอยู่ร่วมกันนี้ต้องอาศัยระบบระเบียบในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและนำไปสู่ความก้าวหน้าและความสงบสุขในสังคม จึงเกิดสถาบันสังคมและการบริหารขึ้น เช่น ครอบครัว วัด โรงเรียน และองค์กรต่าง ๆ โดยมีหน้าที่อำนวยความสะดวกและสร้างประโยชน์สุขให้แก่สมาชิกในสังคมผ่านการจัดตั้งองค์การบริหารที่เหมาะสมกับลักษณะกิจกรรมและภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ทั้งนี้ สังคมกับองค์การบริหารเป็น

สิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ เพราะหากปราศจากองค์การบริหาร สังคมก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เช่นเดียวกับที่มนุษย์ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้หากปราศจากสังคม

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม การจัดการมรดกวัฒนธรรมเป็นกระบวนการดูแลอย่างเป็นระบบเพื่อรักษาคุณค่าและความหมายทางวัฒนธรรมของทรัพย์สินต่าง ๆ ให้คงอยู่เพื่อคนในยุคปัจจุบันและลูกหลานในอนาคต ซึ่งการจัดการมรดกวัฒนธรรมนี้กลายเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่ได้รับการสนับสนุนผ่านกฎบัตรและอนุสัญญาสากลต่าง ๆ เช่น กฎบัตรเวนิสและอนุสัญญามรดกโลกของ UNESCO หลายประเทศยอมรับหลักการเหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการปกป้องและคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่และส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไปอย่างยั่งยืน

ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้น หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มคนเข้าไปมีบทบาทในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางความสนใจ ทศนคติ หรือความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่สนใจ ซึ่งตรงข้ามกับการเพิกเฉย การมีส่วนร่วมไม่จำเป็นต้องกระทำการโดยตรงเสมอไป แต่การมีความห่วงใยและความคิดเห็นร่วมก็ถือเป็นการมีส่วนร่วมเช่นกัน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังหมายถึง การที่สมาชิกของชุมชนหรือกลุ่มคนทำงานร่วมกันเพื่อแสดงถึงความต้องการและความสนใจร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง รวมถึงการสร้างอิทธิพลต่อรองอำนาจต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานภาพของชุมชน

ทั้งสามแนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างการบริหารจัดการ การธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมให้เกิดความยั่งยืนและความสมดุล โดยอาศัยการบริหารที่มีประสิทธิภาพ การดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมเพื่อส่งต่อคุณค่าให้คนรุ่นหลัง และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบการวิจัย R&D ที่เน้นวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยแบบสมภาษณ์ถึงโครงสร้าง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ราษฎรชาวบ้าน ชาวบ้าน 3 แห่งๆ ละ 12 รูป/คน รวมเป็น 36 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำโขงในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ราษฎรชาวบ้าน ชาวบ้าน

2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ราษฎรชาวบ้าน ชาวบ้าน เพื่อทราบถึงทิศทางและแนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

3) ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติหน้าที่ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนลุ่มน้ำโขง

4) การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและแสดงออกของเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย (1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) สำหรับพระสังฆาธิการ กรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ราษฎร

ชาวบ้าน ชาวบ้าน (2) แบบประเมินการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ของชุมชน ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่การลงพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง
- 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเห็นแนวทางการการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และชุมชนลุ่มน้ำโขง ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์
- 3) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสังฆาธิการกรรมการวัด ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้าน กับสร้างเครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ การเสริมสร้างและพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์
- 4) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับสร้างเครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ การเสริมสร้างและพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์
- 5) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายเฝ้าระวัง การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ การเสริมสร้างและพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศ
- 6) การจัดโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ชุมชน กิจกรรมประกอบด้วย การประกวดคำขวัญของชุมชน จิตอาสาพัฒนาชุมชน ตั้งชมรมพัฒนาชุมชน ฯลฯ โดยเชิญ 3 ชุมชนๆ ละ ประมาณ 10 คน ประกอบด้วย พระสงฆ์สามเณร ไวยาวัจกรหรือกรรมการวัด และชาวบ้านมาร่วมโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จาก การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตาม สาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตาม ประเด็นหัวข้อดังนี้

- 1) การวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดย ส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง
- 2) การวิเคราะห์การเสริมสร้างการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยส่วน ร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง
- 3) การวิเคราะห์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อย่างสร้างสรรค์โดยส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง
- 4) การวิเคราะห์การพัฒนาระบบภูมิสารสนเทศในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อย่างสร้างสรรค์โดยส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง
- 5) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้ เห็นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

ผลการวิจัย

รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนลุ่มน้ำโขงสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นการสร้าง องค์ความรู้และเชิดชูสิ่งที่มีอยู่ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โดยใช้วิธีการซึ่งประกอบ ไปด้วย

- 1.1 การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

1.2 การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

1.3 การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญากำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

1.4 การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

1.5 การถ่ายทอด ถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

1.6 ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

1.7 การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นทั่วโลก

1.8 การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

2. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยภาครัฐ ที่จะนำโครงการหรือให้การสนับสนุนโครงการสู่พื้นที่ โดยเป็นการพัฒนาอันสืบเนื่องมาจากการค้นพบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่น่าเสนอผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำมากำหนดสร้างเป็นรูปแบบการ

จัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ซึ่งประกอบไปด้วย

2.1 ให้นโยบายด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมีความสำคัญในระดับนโยบายหลักของชาติ

2.2 ให้มีการวางแผนบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 รัฐต้องมีมาตรการทางการเงินการคลังที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมในทุกระดับ

2.4 รัฐต้องมีมาตรการในการส่งเสริมให้รางวัลยกย่องเชิดชูบุคคลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

2.5 ให้บูรณาการแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่น อย่างถูกต้อง ตลอดจนการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาควบคู่ไปกับการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้

2.6 ให้มีการจัดการองค์ความรู้ด้านมรดกวัฒนธรรม

2.7 ให้มีการอนุรักษ์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ

2.8 ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนเพื่อความยั่งยืนของการอนุรักษ์

3. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยวัดและชาวบ้าน เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ รักษา มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งให้ความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่สร้างสรรค์ขึ้นมาบนพื้นฐานความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานกลมกลืนเป็นหลักการพื้นฐานในการบริหารจัดการโดยมีการศึกษาอดีตและปัจจุบันในทุกมิติ ซึ่งเน้นที่กระบวนการการมีส่วนร่วมโดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ซึ่งแหล่งและมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องตั้งอยู่ โดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนทั้งนี้ควรจัดให้มีการประชุมสัมมนาร่วมกันเสมอ พิจารณาในแนวทางของการจัดการมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่จับต้องได้แต่ทั้งนี้ก็ให้คำนึงถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่จับต้องไม่ได้ที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานมรดกวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆโดยดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายของอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมเผยแพร่และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของมรดกวัฒนธรรมอย่างทั่วถึง

อภิปรายผล

รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์และมีความร่วมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1) รูปแบบการบริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นการสร้างองค์ความรู้และเชิดชูสิ่งที่มีอยู่ในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี โดยใช้การค้นคว้าวิจัย คว้าศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์แก่คนในท้องถิ่น อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย ทั้งยังเป็น การฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้วยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่ สูญหายไปแล้ว กลับมาทำให้มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทาง จริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนลุ่มน้ำโขง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องอนุรักษ์และส่งต่อให้คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าอย่างตรงกัน ผ่านการส่งเสริม กิจกรรมที่ก่อให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุทิพย์ อาภากร (2552) ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภท วัดในประเทศไทย” พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความสนใจในการ เรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาและการ เจริญปัญญา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า ทางวัดได้จัดให้มีข้อมูลข่าวสารสถานที่และการ แนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมมีรูปแบบการฝึกอบรมด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่ นักท่องเที่ยวได้รับจากการปฏิบัติคือ การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์การเห็นคุณค่าของ การพัฒนาจิตใจและปัญญา การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย การเห็นคุณค่าของการรักษาศีล การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ส่วนผลการศึกษากระบวนการสื่อสารคุณค่าและการ พัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการ พัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีกระบวนการและการพัฒนา จิตใจที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การเจริญ ปัญญา และการจัดกิจกรรมเชิงประเพณี เป็นต้น โดยใช้สื่อที่สำคัญ 4 ประเภทคือ 1) สื่อบุคคล 2) สื่อธรรมชาติ 3) สื่อประเพณีและกิจกรรมและ 4) สื่อมวลชน

2) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยภาครัฐ ภาครัฐจะต้องนำสนับสนุนโครงการสู่พื้นที่ ผ่านทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ให้นโยบายด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมีความสำคัญในระดับนโยบายหลักของชาติ ให้มีการวางแผนบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ หามาตรการทางการเงินการคลังที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมในทุกระดับ มีมาตรการในการส่งเสริมให้รางวัลยกย่องเชิดชูบุคคลหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม บูรณาการแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ให้มีการจัดการองค์ความรู้ด้านมรดกวัฒนธรรมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนเพื่อความยั่งยืนของการอนุรักษ์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ (2558) ได้วิจัยเรื่อง การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแหอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยพบว่า จากการที่ชุมชนคลองแหมีในอดีตไม่ได้รวบรวมและจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นระบบในอดีต แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท คนมีอาชีพหลากหลาย แต่อาชีพค้าขายรายย่อยมีมากที่สุด ประชากรประกอบด้วยชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ทิวทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ของชุมชนที่สำคัญคือ วัดคลองแห มัสยิดกลางตลาดน้ำคลองแห หมู่บ้านหัตถกรรมกรงนก ทำเลใกล้เมืองหาดใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคใต้ และตั้งอยู่บนถนนลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเป็นเส้นทางหลักของจังหวัดสงขลา นอกจากนั้นคนดั้งเดิมในชุมชนคลองแหยังมีความสัมพันธ์ที่ดีและช่วยเหลือกันระหว่างบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน รวมทั้งการร่วมงานส่วนรวม และการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ การทำอาหารพื้นบ้าน การจัดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีงานหัตถกรรมกรงนก และการแพทย์พื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ที่วัดคลองแหและหมู่บ้านหัตถกรรมกรงนกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนางานหัตถกรรมกรงนกอาหารพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้เป็นสินค้าที่ระลึก การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การแสดงพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีที่ตลาดน้ำคลองแหสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ผลจากงานวิจัยทำให้ชุมชนและเทศบาลมีข้อมูลสำหรับการทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น นอกจากนั้นยังใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับแหล่งเรียนรู้ และพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนด้วย

3) รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยวัดและชาวบ้าน วัดและชาวบ้านจะต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่คู่ชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยมุ่งให้ความสำคัญกับมรดกวัฒนธรรมประเพณีที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยวัดและชาวบ้านจะเป็นตัวอย่างความเชื่อความศรัทธาในศาสนาและความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน เหมือนดังที่งานวิจัยของ บุญพรวรรณ วิงวอน อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก และอัจฉรา เมฆสุวรรณ (2557) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะการจัดตั้ง 3 รูปแบบ คือ (1) สมาชิกต่อยอดมาจากธุรกิจครอบครัวและมีประสบการณ์มาก่อน (2) จัดตั้งกิจการโดยนโยบายรัฐบาลให้มีการรวมกลุ่มเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ และ (3) จัดตั้งกิจการขึ้นมาตามความต้องการของสมาชิกเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน ส่วนการผลิตยังอยู่ในลักษณะเดิมๆ หรือผลิตตามคำสั่งซื้อของลูกค้าและอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมด้วยการประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีที่เหมาะสม แต่ยังขาดการพัฒนาด้านองค์ความรู้แบบองค์รวม แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์พบว่า เน้นการเรียนรู้จากธุรกิจอื่นที่ประสบความสำเร็จผ่านการนำความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตและพิธีกรรมต่างๆ ด้วยการออกแบบรูปลักษณ์ใหม่ๆ บนผลิตภัณฑ์หรือตำนานและเรื่องราวของผลิตภัณฑ์เน้นการสร้างความแตกต่างบนบรรจุภัณฑ์หรือตราสินค้าเพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะ

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง” โดยผลการศึกษาสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนลุ่มน้ำโขง มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำโขงประกอบด้วยสองมิติหลัก ได้แก่

-มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Heritage) เช่น โบราณสถาน วัดวาอาราม สถาปัตยกรรมท้องถิ่น และศิลปวัตถุ

-มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) เช่น ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะการแสดง และอาหารพื้นเมือง

ชุมชนลุ่มน้ำโขงถือเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ซึ่งมีมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน อีกทั้งยังเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นในหลายมิติ ได้แก่

- การมีส่วนร่วมในการวางแผน ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

- การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ชุมชนมีบทบาทในการดูแล ฟื้นฟู และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม เช่น การซ่อมแซมโบราณสถาน การฟื้นฟูประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ชุมชนร่วมกันประเมินความคืบหน้าและผลลัพธ์ของโครงการ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

- การมีส่วนร่วมในการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ชุมชนร่วมกับนักวิจัยและภาคีเครือข่ายสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือรูปแบบใหม่ ๆ เช่น การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบันทึกและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรม

3. รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์

จากผลการวิจัย พบว่ารูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ในชุมชนลุ่มน้ำโขงมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

3.1 การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนวัตกรรมสมัยใหม่

- การนำเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น AR (Augmented Reality) และ VR (Virtual Reality) มานำเสนอเรื่องราวทางวัฒนธรรม

- การใช้สื่อสมัยใหม่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น การผลิตวิดีโอสารคดี และการจัดทำฐานข้อมูลดิจิทัลเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

3.2 การสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

- การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรม เช่น การจัดเทศกาลประเพณี การท่องเที่ยววิถีชุมชน และการส่งเสริมการแสดงศิลปวัฒนธรรม

- การสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม เช่น งานหัตถกรรม ผ้าทอพื้นเมือง อาหารพื้นถิ่น

3.3 การส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของเยาวชน

-การจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ เช่น ค่าวัฒนธรรม การฝึกอบรมการอนุรักษ์โบราณสถาน

-การบูรณาการมรดกทางวัฒนธรรมเข้ากับระบบการศึกษาในโรงเรียนและชุมชน

3.4 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือหลายภาคส่วน

-การประสานงานระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาเพื่อร่วมมือกันจัดการและพัฒนามรดกวัฒนธรรม

-การสร้างเวทีประชุมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนานโยบายร่วม

4. ผลลัพธ์และข้อเสนอแนะ

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มน้ำโขงนำไปสู่ผลลัพธ์ดังนี้

-มรดกทางวัฒนธรรมได้รับการฟื้นฟูและธำรงรักษาอย่างยั่งยืน

-ชุมชนเกิดความตระหนักและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง

-เศรษฐกิจชุมชนเติบโตจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

-เยาวชนได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและกลายเป็นผู้สืบทอดในอนาคต

ข้อเสนอแนะการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกมิติ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน พร้อมทั้งการบูรณาการเทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการสร้างคุณค่าใหม่ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาพื้นที่อื่นที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันได้ในอนาคต

สรุป/ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำโขง” ชี้ให้เห็นว่าการจัดการมรดกวัฒนธรรมต้องอาศัย การมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน ดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามผล โดยผสมผสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนวัตกรรมสมัยใหม่ เช่น เทคโนโลยีดิจิทัล การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ยังเน้นการสร้าง การเรียนรู้ในเยาวชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือหลายภาคส่วน เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูและธำรงรักษามรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ที่ได้คือชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เศรษฐกิจเติบโตจากการท่องเที่ยว และเยาวชนมีบทบาทในการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน*. กรุงเทพฯ: กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน.

ชนัญ วงษ์วิภาค. (2558). *การจัดการมรดกวัฒนธรรม*. เรียกใช้เมื่อ 18 มีนาคม 2563 จาก <https://www.slideshare.net/chaloempornchantong/ss-๗๑๙๕๒๕๕๑>

ธงชัย สันติวงษ์. (2523). *องค์การและการบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

บุญทวรรณ วิงวอน อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก และอัจฉรา เมฆสุวรรณ. (2557). แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่ากิจการวิสาหกิจขนาดย่อม อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง. *วารสารวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 9(1),102-119.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). (2552). รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร. ใน *รายงานวิจัย*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์ สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

วิจิตร ศรีสะอ้าน และคณะ. (2523). *สังคมกับการบริหารจัดการ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ศิริรักษ์ จวงทอง และคณะ. (2558). การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนในตำบลคลองแหอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. ใน *วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา* สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน. (2555). จาก “แห่พระบาง” ถึง “แห่พระใส” ว่าด้วยร่องรอยสายสัมพันธ์วัฒนธรรมไทย-ลาว. *จดหมายข่าว สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 1(4), 10-11.